

MAVZU 1. JAHON IQTISODIYOTI VA XALQARO IQTISODIY ALOQALAR ASOSLARI

REJA:

- 1.1 Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlarning mohiyati, shakllanishi va tipologiyasi;
- 1.2 Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar tushunchalari va nazariyalari.

TIQXMM ilmiy-tadqiqot
universiteti «Iqtisodiyot»
kafedrası dotsenti
Saidova Madina Xamidovna

1.1 Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlarning mohiyati, shakllanishi va tipologiyasi

Jahon iqtisodiyoti - bu xalqaro mehnat taqsimoti, iqtisodiy va siyosiy munosabatlar tizimi orqali bir-biri bilan bog'langan o'zaro bog'liq milliy xo'jaliklar majmuidir.

Jahon xo'jaligining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari

1) XV-XVII asrlar. Jahon iqtisodiyotining paydo bo'lishi.

Jahon iqtisodiyoti - bu milliy iqtisodiyotlar tizimi (milliy-davlat iqtisodiy tuzilmalari) va transmilliy tuzilmalar, ko'p tuzilmali va ko'p qirrali iqtisodiy makon, uning doirasida xo'jalik hayotini baynalmilallashtirishning ob'ektiv iqtisodiy qonuniyatlari asosida turli xo'jalik sub'ektlarining o'zaro ta'siri amalga oshiriladi. Bu bosqichning asosiy xarakteristikalari jahon kapitalistik bozorining paydo bo'lishi (katta geografik kashfiyotlar, mustamlakaning paydo bo'lishi, narx inqilobi, ishlab chiqarish davri).

Buyuk geografik kashfiyotlar - insoniyat tarixidagi XV asrda boshlanib, 17-asrgacha davom etgan davr bo'lib, bu davrda yevropaliklar yangi savdo hamkorlari va manbalarini izlash maqsadida Afrika, Amerika, Osiyo va Okeaniyaga yangi yerlar va dengiz yo'llarini kashf etganlar. Evropada talab katta bo'lgan tovarlar.

Mustamlakachilik uchun zarur shart-sharoitlar Buyuk geografik kashfiyotlar davrida, ya'ni 15-asrda, portugal navigatori Vasko da Gama Hindistonga yo'l ochganida va Kolumb Amerika qirg'oqlariga etib kelganida paydo bo'lgan. Birinchi koloniyalar Yangi Dunyoda ispanlar tomonidan tashkil etilgan.

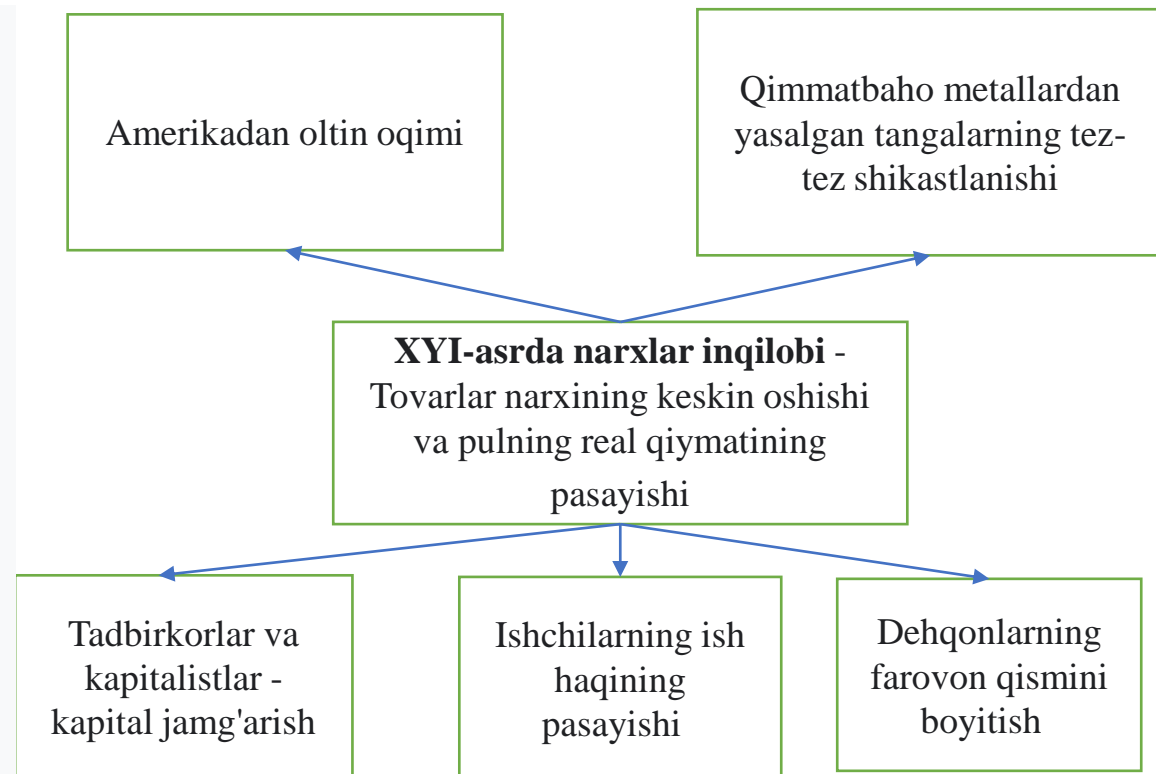
Narxlar inqilobi (Germaniya Preisrevolution) - qimmatbaho metallar qiymatining pasayishi tufayli tovarlar narxining sezilarli darajada oshishi jarayoni

Manufaktura (lot. manus “qo'l” + lot. facere “yasamoq”) — xodimlarning qo'l mehnatiga asoslangan korxonalar, bu yerda mehnatning alohida ishlab chiqarish operatsiyalariga bo'linishi mavjud.

Jahon iqtisodiyoti tarixida qimmatbaho metallar qiymatining pasayishi bilan bog'liq ikki marta narxlarning keskin ko'tarilishi holatlari qayd etilgan.

1. Amerika kashf etilgandan so'ng Yevropa davlatlari Meksika va Perudan juda ko'p oltin va kumush ola boshladilar. 1503 yildan 1660 yilgacha Ispaniyaga 16 ming tonna kumush va 185 tonna oltin yetkazib berildi. Bunga sabab tog'-kon sanoatida keskin texnologik sakrash sodir bo'lishi. Xususan, o'sha paytda birikma jarayoni kashf qilindi, bu esa kambag'al rudalardan qimmatbaho metallarni olish xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirish imkonini berdi. Bu Markaziy Evropada (Vengriya, Chexiya, Germaniya) kumush qazib olishning sezilarli o'sishiga olib keldi, bu erda ishlab chiqarish 1460 yildan 1530 yilgacha bo'lgan davrda besh baravar oshdi. Ammo narxlarning o'sishining cho'qqisi koloniyalardan kumushning kirib kelishi bilan bog'liq edi. XVI-asr boshidan beri 50 yil ichida kumush ishlab chiqarish 6 barobardan ortiq oshdi. Shunday qilib, agar 1493-1520 yillarda kumushning o'rtacha yillik ishlab chiqarilishi 1,51 million troya untsiyasini (45 000 kg) tashkil etgan bo'lsa, 1545-60 yillarda uning ishlab chiqarilishi yiliga o'rtacha 10 million troya untsiyasiga (300 000 kg) oshdi. Bu asr oxiriga kelib tovar narxlarining 2,5-4 barobar oshishiga olib keldi. Bu faqat Evropada va dunyoning yaqin mintaqalarida kuzatilgan.

2. 1840-yillarning oxirida Kaliforniya (va keyin Avstraliya) oltin konlari o'zlashtirilgach, oltin qazib olish 6 baravardan ko'proq o'sdi va oltin narxi butun dunyo bo'ylab 25-50% ga tushdi.

Manufaktura — bu mehnat taqsimotiga asoslangan, lekin mashina hali mavjud bo‘lmagan sharoitdagi kooperatsiyadir. Manufaktura davrida ishlab chiqarishning umumlashuv jarayoni davom etadi. Yalpi ishchi kuchi tarkib topadi, har bir ayrim xodim esa yalpi ishchi kuchining tarkibiy qismiga aylanadi. Bunda oddiy kooperatsiyadagidek qo‘l mehnatiga asoslangan qurolga tayanadi.

Manufaktura (lotincha: manus — *qo‘l*, *factura* — *tayyorlash*) — mehnat taqsimoti va qo‘l hunari texnikasiga asoslangan korxonalar. Sanoat taraqqiyotining oddiy kooperatsiyadan keyingi, 2-bosqichi. U G‘arbiy Yevropa mamlakatlarida 16-asrning o‘rtalarida vujudga kelib, 18-asrning oxirgi choragigacha davom etdi. Angliyada (16—18-asrlar) dastlab to‘qimachilik sanoatida, qog‘oz va shisha ishlab chiqarish sohalarida rivoj topdi. 17-asrning 2-yarmidan boshlab 19-asrning 1-yarmigacha qadar Rossiyada mavjud bo‘lgan.

O‘zbekistonda 19-asrning 2-yarmi va 20-asrning boshida M. fabrikaning yordamchi bo‘limi sifatida hamma sohada bor edi va bu narsa katta ahamiyatga ega bo‘lgan.

Ishchi va mehnat quollarining tor ixtisoslashuvi tufayli **Manufaktura** ijtimoiy mehnat unumdorligini oshirdi. Lekin u ichki va tashqi bozorning tovarlarga bo‘lgan talabini qondira olmas edi. **Manufaktura** tarixan ijobiy harakterga ega bo‘ldi, ijtimoiy mehnat taqsimotining kuchayishiga yordam berdi, yirik mashinalashgan ishlab chiqarishga o‘tishga zamin yaratdi.

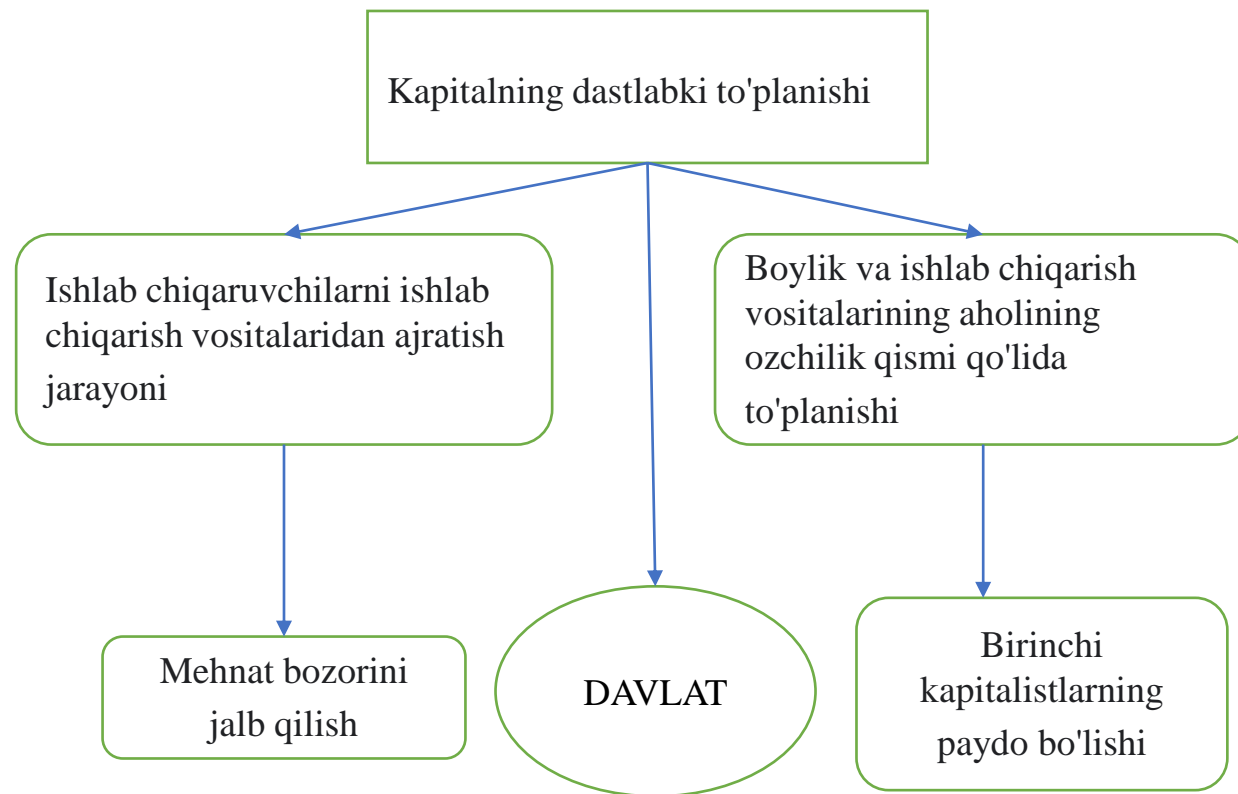
Manufaktura ixtisoslashtirilgan qurol va asboblarni vujudga keltirib hamda ishchini tor operatsiyalarni bajarishga bog‘lab, yirik mashinalashgan ishlab chiqarishga o‘tish uchun zarur shart-sharoit tayyorlaydi. Bu davrda ishlab chiqarishni tashkil etish, mehnatning mazmuni va tavsifida, ishlab chiqarishning butun texnologik usulida, iqtisodiy munosabatlarda va butun ijtimoiy hayotda ham tub o‘zgarishlar ro‘y beradi. XVIII asrning so‘nggi 30-yili ichida boshlangan sanoat revolyutsiyasi natijasida yirik mashinalashgan ishlab chiqarish vujudga keldi.

TAQOSLASH	
Hunarmandchilik	Manufaktura
Mayda ishlab chiqarish	yirik ishlab chiqarish
4-5- ta odam ban	100 dan ortiq ishchi
Usta va uning yordamchilari ishlaydi	Yollanma ishch ishlaydi
Qo‘l mehnati	Qo‘l mehnati
Mehnat taqsimoti yo‘q	Mehnat taqsimoti bor
Buyurtma asosida ishlab chiqarish	Sotish uchun maxsulot ishlab chiqarish
Hunarmand o‘zi ishlaydi	Korxonalar egasi boshqaradi

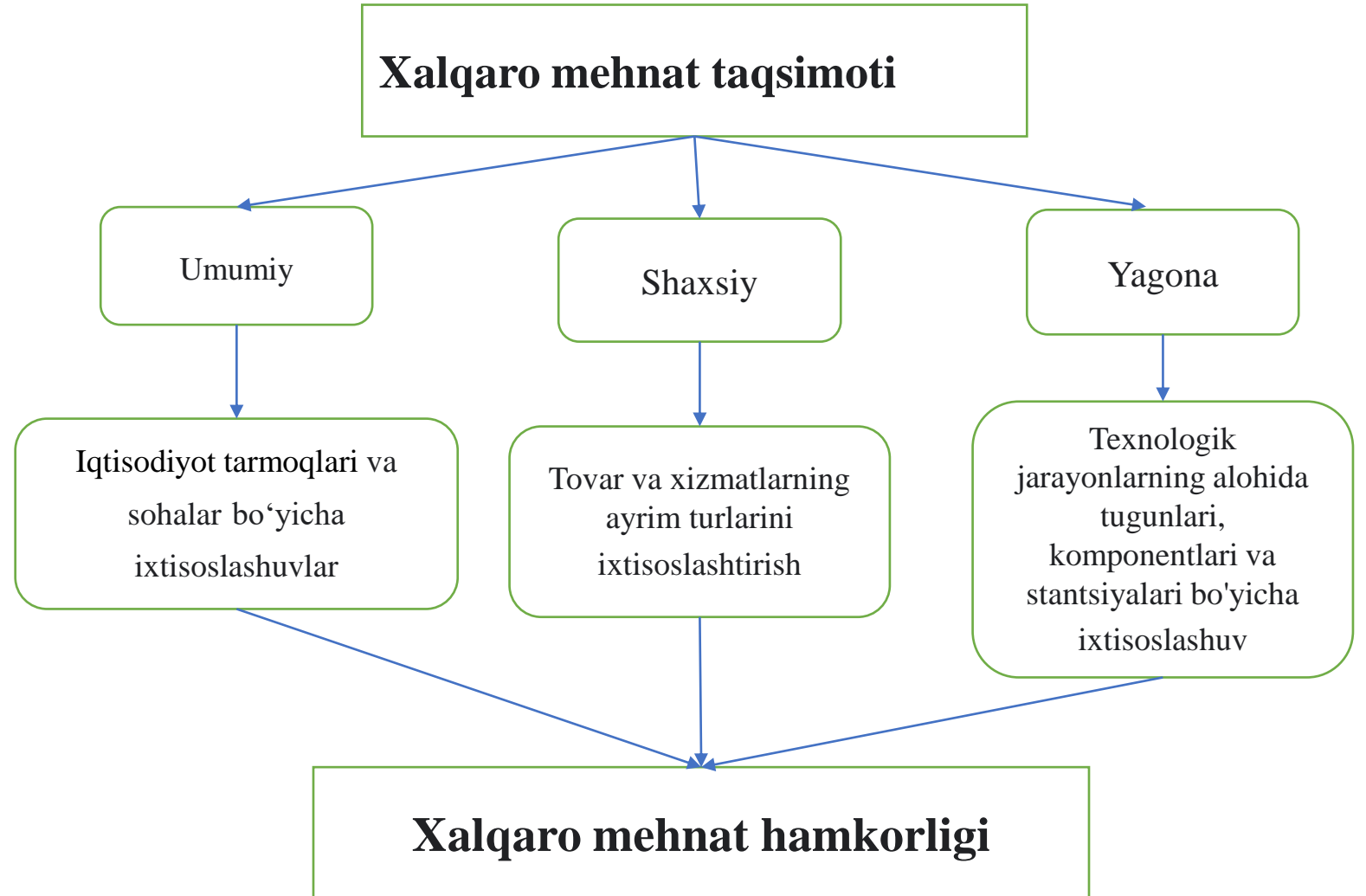
Rossiya va G'arbiy Yevropada manufaktura

Umumiy xususiyatlar	
Turli mutaxassisliklar bo'yicha ishlab chiqaruvchilar uyushmasi	
Yarim tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish	
Ishlab chiqarishni tashkil etishning turli shakllari	
Burjuaziya va ishchilar sinfining shakllanishi	
Farqlar	
G'arbiy Yevropada manufaktura	Rossiyada manufaktura
Mustaqil mehnat	Serf mehnati
Xususiy ishlab chiqarish korxonalarini	Davlatga qarashli fabrika
Umumiy iste'mol tovarlari	Davlat uchun tovarlar
Xususiy kapital	Davlat kapitali

2) XVII - XIX asrning birinchi yarmi. Jahon iqtisodiyotining rivojlanishi. Ushbu bosqichda global savdo nuqta-fokal tuzilishga ega bo'lib, markaz va periferiya o'rtasidagi keskin assimetriya bilan tavsiflangan, ya'ni. Bir tomondan G'arbiy Yevropa, ikkinchi tomondan boshqa mamlakatlar va qit'alar. Manufaktura asosida, keyin esa mashina inqilobidan keyin va zavod ishlab chiqarishida G'arbiy Yevropa mamlakatlari sanoat tovarlari va umuman, tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishda ustunlik qilgan bo'lsa, boshqa mamlakatlar asosan qishloq xo'jaligi xom ashyosi yetkazib beruvchilar vazifasini bajardilar. Shunday qilib, jahon savdosi ushbu bosqichda kapitalni dastlabki jamg'arish va jahon yalpi mahsulotini G'arb foydasiga qayta taqsimlash vositasi bo'lib xizmat qildi.

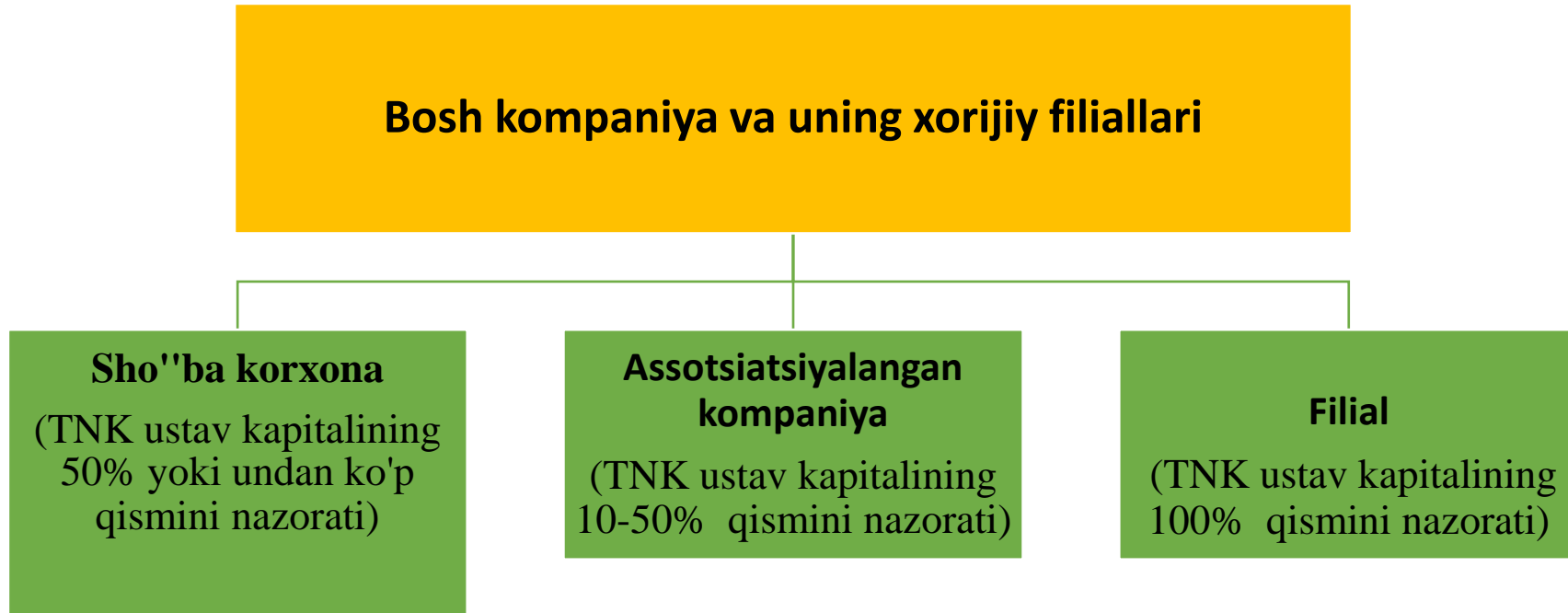
3) *XIX asr o'rtalari - XX asrning birinchi yarmi.* Jahon (xalqaro) iqtisodiyotining paydo bo'lishi. Jahon mehnat taqsimoti tizimining va shu asosda jahon iqtisodiyotining shakllanishi (elektrotexnik inqilob, ichki yonuv dvigatellari, dunyoning iqtisodiy bo'linishi, monopol kapitalizmga o'tish). Transkontinental temir yo'l tizimi va transokeanik paroxod transporti mavjud. Kapitalning konsentratsiyasi, birinchi navbatda, og'ir sanoatda mavjud.

4) XX asrning ikkinchi yarmi - hozirgi kungacha. Jahon iqtisodiyoti rivojlanishining hozirgi bosqichi. Jahon mehnat taqsimoti tizimining ishlashi, barcha mamlakatlar iqtisodiyotining o'zaro bog'liqligining kuchayishi. (ilmiy-texnik va texnologik inqilob, baynalmilallashuv va integratsiya jarayonlari). Jahon taraqqiyotining hozirgi bosqichi jahon xo'jaligining globallashuvi va uning rivojlanishidagi asosiy o'rinlarning transmilliy korporatsiyalar (TMK) va transmilliy banklarga (TMB) o'tishi, shuningdek, bozorlarning globallashuvi bilan bog'liq.

ТРАНСМИЛЛИЙ КОРПОРАЦИЯ (ТМК) — хорижий активларга эга бўлган, операцияларининг камида 1/4 қисмини мамлакат ташқарисида, ўзи рўйхатга олинган чет мамлакатда амалга оширадиган йирик корпорация. Ташкилий жиҳатдан бош компания асосий капиталининг шўъба корхоналар капиталида қатнашуви тамойилига асосланади. ТМК ишлаб чиқариш. ни узлуксиз ўстириш ҳамда интеграциялашув сиёсати, фирма, компанияларнинг бир мақсадни кўзлаб қўшилиши (қўшилиш, сотиб олиш, молияишлаб чиқариш. гуруҳларни ташкил қилиш) ҳисобига пайдо бўлади. Ихтисослашувига кўра, саноат, хизмат кўрсатиш, савдосотиқ, банк, суғурта ва б. тармоқларда фаолият олиб боради.

TMKlarning tashkiliy tuzilmasi

**BERKSHIRE
HATHAWAY**
HomeServices

ICBC

TOYOTA

8. Agricultural Bank of China

- Страна — Китай
- Продажи — 181,42 млрд
- Прибыль — 37,38 млрд
- Активы — 4,56 трлн
- Рыночная капитализация — 155,26 млрд

4. JPMorgan Chase

- Страна — США
- Продажи — 124,54 млрд
- Прибыль — 42,12 млрд
- Активы — 3,95 трлн
- Рыночная капитализация — 328,71 млрд

7. Apple

- Страна — США
- Продажи — 378,7 млрд
- Прибыль — 100,56 млрд
- Активы — 381,19 млрд
- Рыночная капитализация — 2,21 трлн

3. Saudi Aramco

- Страна — Саудовская Аравия
- Продажи — 400,38 млрд
- Прибыль — 105,36 млрд
- Активы — 576,04 млрд
- Рыночная капитализация — 2,18 трлн

10. Toyota Motor

- Страна — Япония
- Продажи — 281,75 млрд
- Прибыль — 28,15 млрд
- Активы — 552,46 трлн
- Рыночная капитализация — 257,26 млрд

6. Amazon

- Страна — США
- Продажи — 469,82 млрд
- Прибыль — 33,36 млрд
- Активы — 420,55 млрд
- Рыночная капитализация — 1,12 трлн

2. ICBC

- Страна — Китай
- Продажи — 208,13 млрд
- Прибыль — 54,03 млрд
- Активы — 5,52 трлн
- Рыночная капитализация — 253,52 млрд

9. Bank of America

- Страна — США
- Продажи — 96,83 млрд
- Прибыль — 31 млрд
- Активы — 3,24 трлн
- Рыночная капитализация — 252,99 млрд

5. China Construction Bank

- Страна — США
- Продажи — 202,07 млрд
- Прибыль — 46,89 млрд
- Активы — 4,75 трлн
- Рыночная капитализация — 179,15 млрд

1. Berkshire Hathaway

- Страна — США
- Продажи — 276,09 млрд долларов США
- Прибыль — 89,8 млрд
- Активы — 958,78 млрд
- Рыночная капитализация — 586,61 млрд

Transmilliy bank Transmilliy banklar (TMB) xorijda keng tarmoq va filiallarga ega bo'lgan, kredit kapitalining xalqaro aylanmasida vositachi bo'lgan moliya-kredit tashkilotlari hisoblanadi.

Xususiyatlari va vazifalari

Transmilliy banklar uchun quyidagi xususiyatlar xosdir:

- turli mamlakatlarda shakllanadigan barqaror foyda;
- kapital almashinuvi bilan bog'liq xizmatlar ko'rsatish;
- rivojlangan xorijiy filiallar va filiallar tarmog'i; doimiy yuqori tashqi faollik;
- ssuda kapitalining global segmentida yetakchi rol o'ynaydi.

Endilikda TMB hech qanday muammosiz har qanday, hatto jahon miqyosidagi eng yirik loyihani ham moliyalashtira oladi.

Shu sababli ularning asosiy vazifasi aktivlarni jamlash va ularni kerakli vaqtda maksimal foyda keltira oladigan soha va hududlarga o'tkazishdan iborat.

JAHON IQTISODIYOTINING TIPOLOGIYASI

Mamlakat tipi - bu dunyo tarixining ma'lum bir bosqichida uning jahon hamjamiyatidagi roli va o'rnini tavsiflovchi, unga xos bo'lgan rivojlanish shartlari va xususiyatlarining ob'ektiv ravishda belgilangan, nisbatan barqaror to'plami.

Mamlakatlarning jahon iqtisodiyoti va xalqaro munosabatlar tizimidagi o'rniga ko'ra uchta asosiy guruhga bo'lish mumkin:

- I - iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar (ERC);
- II - o'rtacha rivojlanish darajasiga ega mamlakatlarning oraliq guruhi (SR);
- III - iqtisodiy jihatdan kam rivojlangan mamlakatlar yoki, odatda, BMT terminologiyasida deyilganidek, rivojlanayotgan mamlakatlar (PC).

IQTISODIY RIVOJLANGAN DAVLATLAR

Birlashgan Millatlar Tashkilotiga iqtisodiy rivojlangan davlatlar sifatida 60 ga yaqin davlat kiradi: butun Yevropa, AQSh, Kanada, Yaponiya, Avstraliya, Yangi Zelandiya, Janubiy Afrika, Isroil. Bu mamlakatlar, qoida tariqasida, iqtisodiy rivojlanishning yuqori darajasi, yalpi ichki mahsulotda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarining ustunligi, aholi turmush darajasining yuqoriligi bilan ajralib turadi.

Turli xillik tufayli iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar bir nechta kichik turlarga bo'linadi:

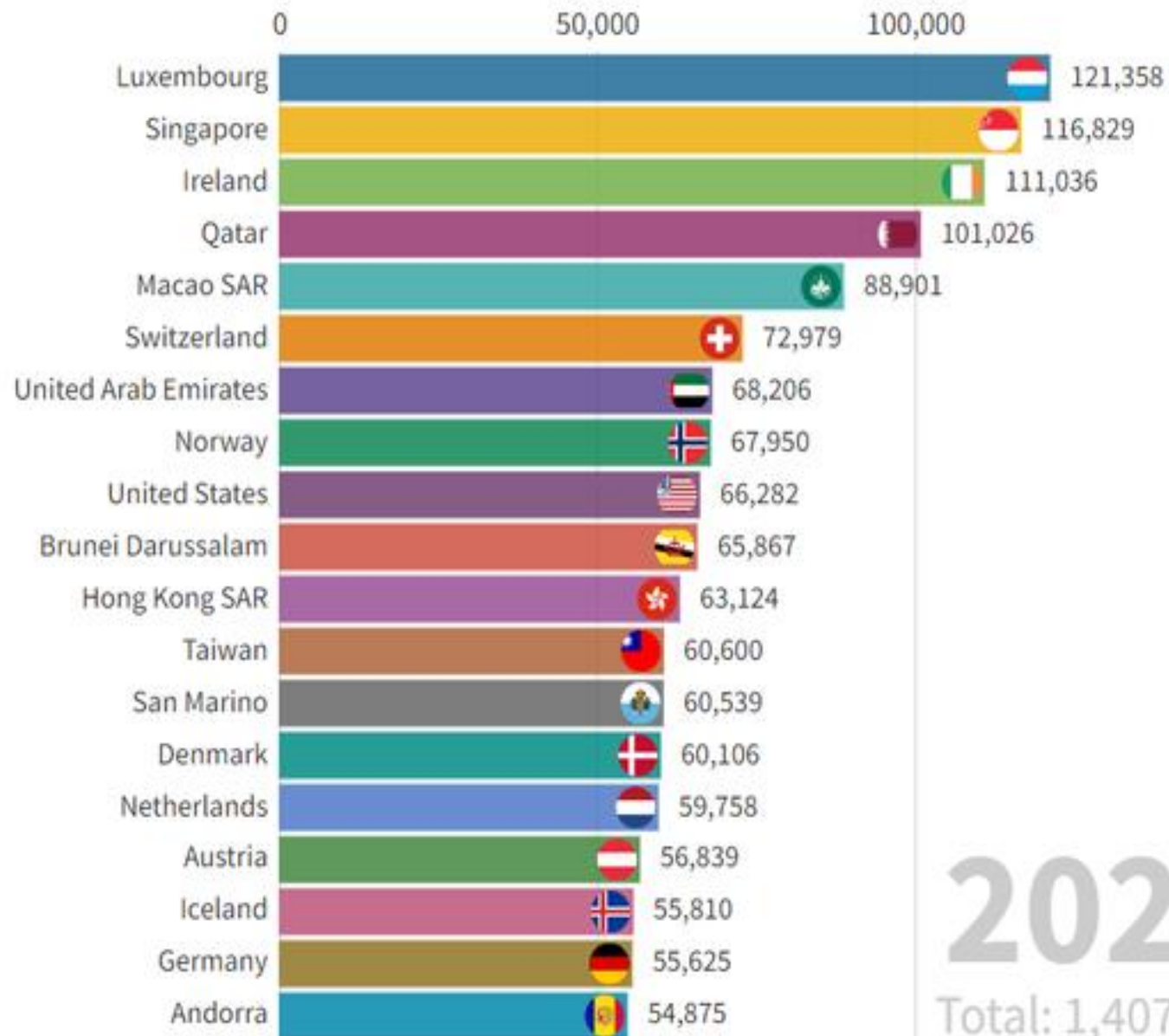
1. Asosiy davlatlar: AQSH, Yaponiya, Fransiya, Germaniya, Italiya, Buyuk Britaniya, Kanada. Ular butun jahon sanoat mahsulotlarining 50% dan ortig'ini va qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 25% dan ortig'ini ta'minlaydi. Yirik davlatlar va Kanada (Xitoydan tashqari) ko'pincha "Katta yettilik mamlakatlari" deb ataladi. (1997 yilda Rossiya G7ga qabul qilindi va G8ga aylandi.)

2. Yevropaning iqtisodiy rivojlangan davlatlari Shveysariya, Belgiya, Niderlandiya, Avstriya, Skandinaviya mamlakatlari va boshqalar bo'lib, bu mamlakatlar siyosiy barqarorlik, yuqori turmush darajasi, yuqori yalpi ichki mahsulot va aholi jon boshiga eng yuqori eksport va import ko'rsatkichlari bilan ajralib turadi. Asosiy mamlakatlardan farqli o'laroq, ular xalqaro mehnat taqsimoti bo'yicha ancha tor ixtisoslashgan. Ularning iqtisodiyoti ko'proq bank, turizm, vositachilik savdosi va boshqalardan olinadigan daromadlarga bog'liq;

3. «O'troq kapitalizmi» mamlakatlari — Kanada, Avstraliya, Yangi Zelandiya, Janubiy Afrika — Buyuk Britaniyaning sobiq mustamlakalari — 1948 yilda BMT Bosh Assambleyasi qarori bilan tuzilgan Isroil davlati. Bu mamlakatlarga xos xususiyat (Isroildan tashqari) xomashyo va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini eksport qilishda xalqaro ixtisoslashuvning saqlanib qolganligidir. Rivojlanayotgan mamlakatlardan farqli o'laroq, qishloq xo'jaligining yuqori mehnat unumdorligiga asoslangan ixtisoslashuvi rivojlangan mahalliy iqtisodiyot bilan uyg'unlashgan.

The Race To Be The World's Richest Country/Territory

(GDP per capita, constant prices)

2023
Total: 1,407,711

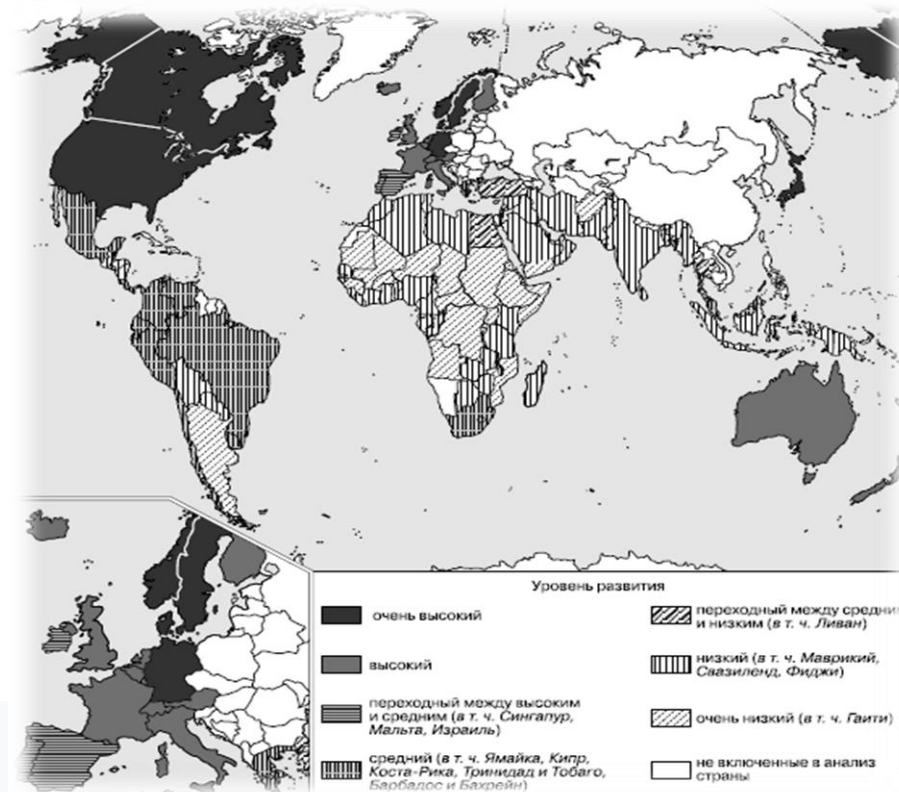
Rivojlanish darajasi o'rtacha bo'lgan davlatlar:

Yevropaning o'rtacha rivojlangan davlatlari: Gretsiya, Ispaniya, Portugaliya, Irlandiya. Ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanish darajasi bo'yicha ular zamonaviy texnik taraqqiyotdan ma'lum darajada orqada qolmoqda. Ispaniya va Portugaliya o'tmishda eng yirik mustamlaka imperiyalari bo'lib, jahon tarixida katta rol o'ynagan.

Ammo mustamlakalarning yo'qolishi siyosiy ta'sirning yo'qolishiga va shu paytgacha mustamlakalarning boyligiga tayangan iqtisodiyotning zaiflashishiga olib keldi;

Iqtisodiyoti o'tish davridagi davlatlar – MDH davlatlari, Sharqiy Yevropa davlatlari. Ular markaziy rejalashtirish o'rniga iqtisodiyotda bozor munosabatlarini rivojlantirishga qaratilgan o'zgarishlarni amalga oshiradilar.

Bu mamlakatlar kichik guruhi 1990-yillarda jahon sotsialistik tizimining yemirilishi munosabati bilan vujudga kelgan. Kichik guruhga bir-biridan sezilarli darajada farq qiluvchi mamlakatlar kiradi.

Rivojlanayotgan davlatlar

Birlashgan Millatlar Tashkiloti tasnifi dunyoning barcha boshqa mamlakatlarini rivojlanayotgan mamlakatlar sifatida o'z ichiga oladi. Ularning deyarli barchasi Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasida joylashgan. Ularda dunyo aholisining $\frac{3}{4}$ qismidan ko'prog'i istiqomat qiladi, ular er maydonining $\frac{1}{2}$ dan ko'prog'ini egallaydi, lekin ular ishlab chiqarish sanoatining 20% dan kamrog'ini va xorijiy mamlakatlar qishloq xo'jaligi mahsulotlarining atigi 30% ini tashkil qiladi (1995 yil ma'lumotlari).

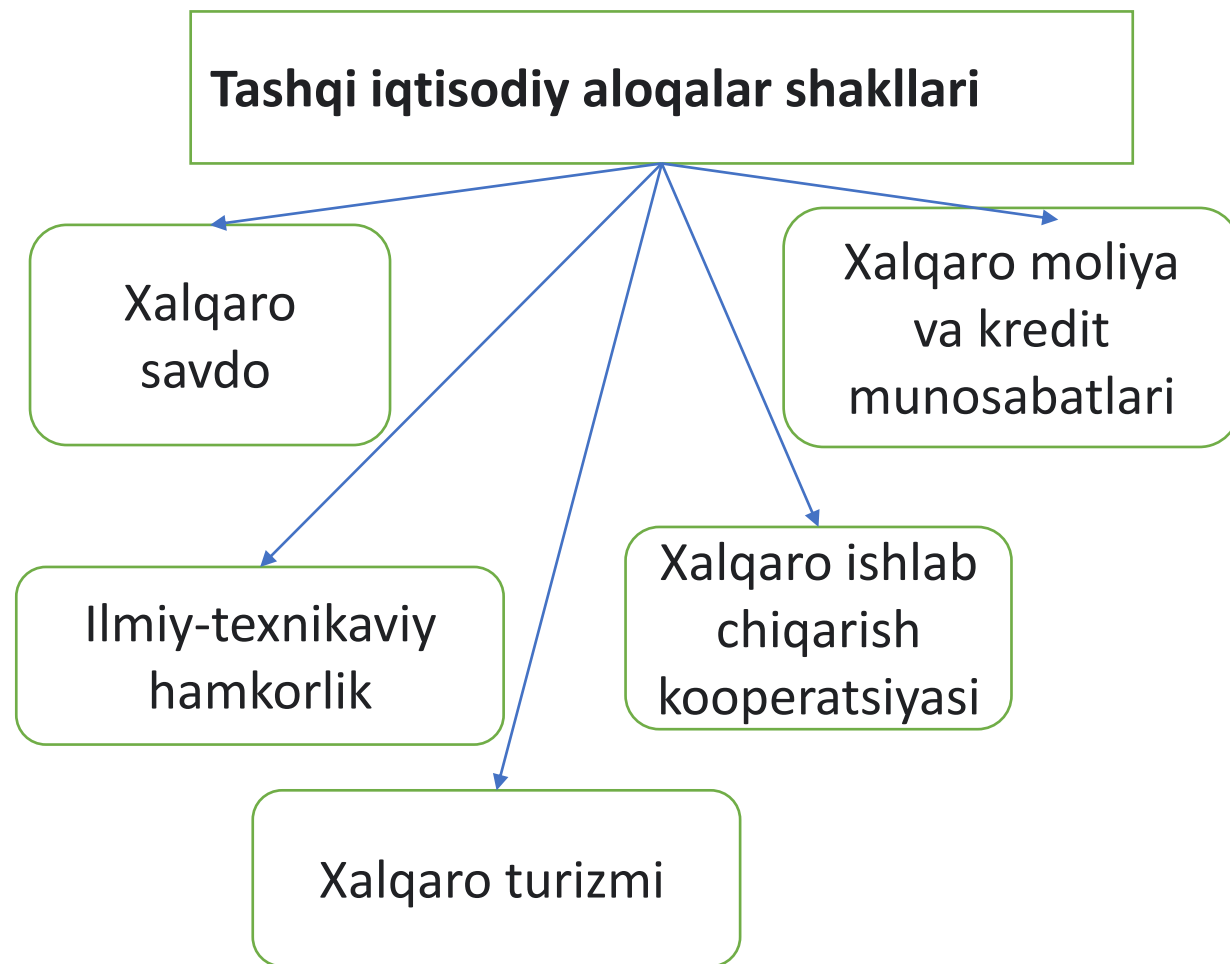
Rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyoti eksportga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi, bu esa mamlakatlar milliy iqtisodiyotini jahon bozoriga qaram qiladi; ko'p tuzilmali iqtisodiyot; iqtisodiyotning alohida hududiy tuzilishi, rivojlangan mamlakatlarga ilmiy-texnikaviy qaramlik, keskin ijtimoiy qarama-qarshiliklar.

Rivojlanayotgan mamlakatlar juda xilma-xildir. Ushbu mamlakatlar guruhida kichik tipga bir nechta yondashuvlar mavjud. Har qanday mamlakatning tipologiyadagi o'rni doimiy emas va vaqt o'tishi bilan o'zgarishi mumkin.

Jahon iqtisodiy munosabatlari Dunyoda insonning iqtisodiy faoliyati jarayonida ma'lum munosabatlar shakllanadi. Agar ular tovar va xizmatlar almashinuviga qaratilgan bo'lsa, "jahon iqtisodiy munosabatlari" tushunchasi alohida ahamiyatga ega bo'ladi.

Jahon xo'jalik munosabatlari xalqaro mehnat taqsimotiga asoslangan milliy xo'jaliklar, mintaqaviy guruhlar, transmilliy korporatsiyalar va jahon xo'jaligining boshqa sub'ektlari o'rtasidagi bo'g'inga o'xshaydi.

Xalqaro iqtisodiy munosabatlarning hududiy tuzilishini hisobga olgan holda shuni ta'kidlash kerakki, rivojlangan davlatlar o'zlarining tovar va xizmatlarni faol eksport qilishlari tufayli etakchi o'rinlarni egallaydilar. Ularning aksariyati "ochiq iqtisodiyotga ega mamlakatlar" deb ataladi.

1.2 Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar tushunchalari va nazariyalari

1. O'sish bosqichlari nazariyasi V. Rostow
2. J.C.Gelbreytning yangi sanoat jamiyati nazariyasi
3. Postindustrial jamiyat nazariyasi D. Bell
4. Superindustrial jamiyat nazariyasi A. Toffler
5. Merkantilizm nazariyasi
6. A.Smitning mutlaq ustunliklar nazariyasi
7. J. Xiks tomonidan texnologiya ajralish nazariyasi

U. Rostouning iqtisodiy qarashi

V. Rostou (1916-2003 yy.), o'sish bosqichlari nazariyasi, "Iqtisodiy o'sish bosqichlari"

Jamiyat
taraqqiyotining
bosqichlari

An'anaviy jamiyat - qishloq xo'jaligi turmush tarzi, sinfiy tuzilma va yirik yer egalarining hokimiyatiga ega bo'lgan ibtidoiy texnologiyaga ega agrar jamiyat.

O'tish jamiyati – taraqqiyotning yangi bosqichiga o'tish uchun zarur shart-sharoitlar yaratilmoqda: tadbirkorlik shakllanmoqda, markazlashgan davlatlar vujudga kelmoqda, milliy o'z-o'zini anglash kuchaymoqda.

"Siljish" bosqichi - sanoat inqilobi va undan keyingi yirik ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar

"Kamolot" bosqichi - ilmiy-texnik inqilobning rivojlanishi, shaharlarning o'sishi

"Yuqori ommaviy iste'mol" davri - xizmat ko'rsatish sohasining o'sishi, iste'mol tovarlari ishlab chiqarishning iqtisodiyotning asosiy tarmog'iga aylanishi.

D. Galbreytning iqtisodiy qarashlari

D. Galbreit (1908-2006 yillar), konvergentsiya nazariyasi, "Yangi sanoat jamiyati"

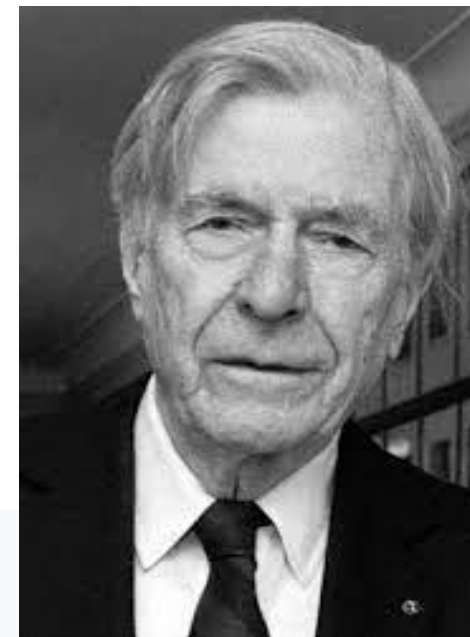
Iqtisodiyotda "texnostrukturalar" (olimlar, konstruktorlar, moliyachilar) rolini tahlil qilish

Korporatsiyalarda haqiqiy kuch uning egalari emas, balki infratuzilmadir

Texnostrukturaning kuchi shaxsda emas, chunki qarorlar birgalikda va bosqichma-bosqich qabul qilinadi.

Texnostruktura korxonada ishini kelajak uchun rejalashtirishi kerak

Texnostruktura nafaqat yuqori daromaddan, balki kompaniyaning bozordagi mavqeini mustahkamlashdan ham manfaatdor.

D. Bell Postindustrial jamiyatning paydo bo'lishi

Jamiyatdagi texnologiya darajasiga qarab, quyidagilar doimiy ravishda ustunlik qiladi:

iqtisodiy faoliyatning birlamchi sohasi - qishloq xo'jaligi keyin, ikkilamchi - sanoat ishlab chiqarishi

XX-asrning so'nggi uchdan birida esa tovar ishlab chiqaruvchi iqtisodiyotdan xizmat ko'rsatish iqtisodiyotiga o'tish bilan tavsiflangan uchinchi darajali faoliyat sohasi ilgari suriladi, bunda fan va ta'lim yetakchi rol o'ynaydi.

Postindustriya jamiyati quyidagilar bilan tavsiflanadi:

1. Iqtisodiyotning tovar ishlab chiqarishdan xizmatlar ishlab chiqarishga o'tishi

2. Ishlayotgan ishchilar orasida professional mutaxassislar va texnik xodimlarning ustunligi

3. Nazariy bilimlarning yetakchi roli

Qaror qabul qilish jarayonini, yangi "intellektual texnologiya" bilan ta'minlanishi

Aksariyat zamonaviy nazariyalar tarafdorlari jamiyat taraqqiyoti birinchi navbatda texnika taraqqiyoti va ilmiy-texnika taraqqiyotiga bog‘liq deb hisoblaydilar

Amerikalik sotsiolog Alvin Toffler (1928 yilda tug‘ilgan) tarixni global tsivilizatsiyalar ketma-ketligi sifatida qaraydi va uni to‘lqinlar deb ataydi.

Birinchi texnologik inqilob - agrar - bir qator xarakterli xususiyatlarga ega (er iqtisodiyotning asosi sifatida; mulk, avtoritarizm; markazsizlashtirish) qishloq xo‘jaligi sivilizatsiyasini shakllantirdi.

Ikkinchi tsivilizatsiya - sanoat - mashina iqtisodiyoti va ommaviy madaniyatga asoslanadi (standartlashtirish, markazlashtirish, konsentratsiya va boshqalar kabi tamoyillarning ustuvorligi bu erda aniq namoyon bo‘ladi).

Zamonaviy jamiyatni qamrab oluvchi uchinchi to‘lqin Toffler tomonidan postindustriya deb ataladi. Bu tsivilizatsiya kompyuter texnologiyalari, aniq elektronika, ommaviy kommunikatsiyalar, genetik injeneriya va biotexnologiyadagi yutuqlar tufayli shakllangan.

MERKANTILIZM NAZARIYASI

Yevropaning yetakchi davlatlari o'rtasidagi savdo-iqtisodiy munosabatlarning dastlabki nazariy asoslari ushbu mamlakatlarning tashqi savdosi bilan bog'liq bo'lib, uning ichki manbalar jamg'arishdagi o'rnini ochib berdi va fiziokratlar va merkantilistlar ta'limoti doirasida rivojlandi.

Merkantilizm - bu mamlakatga pul mablag'larini jalb qilish uchun eksportni importdan oshib ketishini rag'batlantirishga qaratilgan siyosat.

Ularning ta'limoti asosan cheklangan nazariy muammolarni hal qilishga asoslangan: davlatning tashqi munosabatlardagi o'rni, "metall" pullarga (oltin va kumushga) munosabat, tashqi savdoni tartibga solishning mohiyati, erkin savdo, ya'ni. proteksionizm siyosati orqali ushbu sohani davlat tomonidan tartibga solish darajasi.

Proteksionizm (fransuzcha protectnisme, lotincha protectio — himoya qilish, homiylik) — davlatning import qilinadigan tovarlar importini cheklash va shu kabi mahalliy tovar va xizmatlar ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tashqi savdo siyosati[1]. Proteksionizmning maqsadlari, masalan, yalpi milliy daromadning o'sishi, bandlikni oshirish, ijtimoiy ko'rsatkichlarni yaxshilash bo'lishi mumkin.

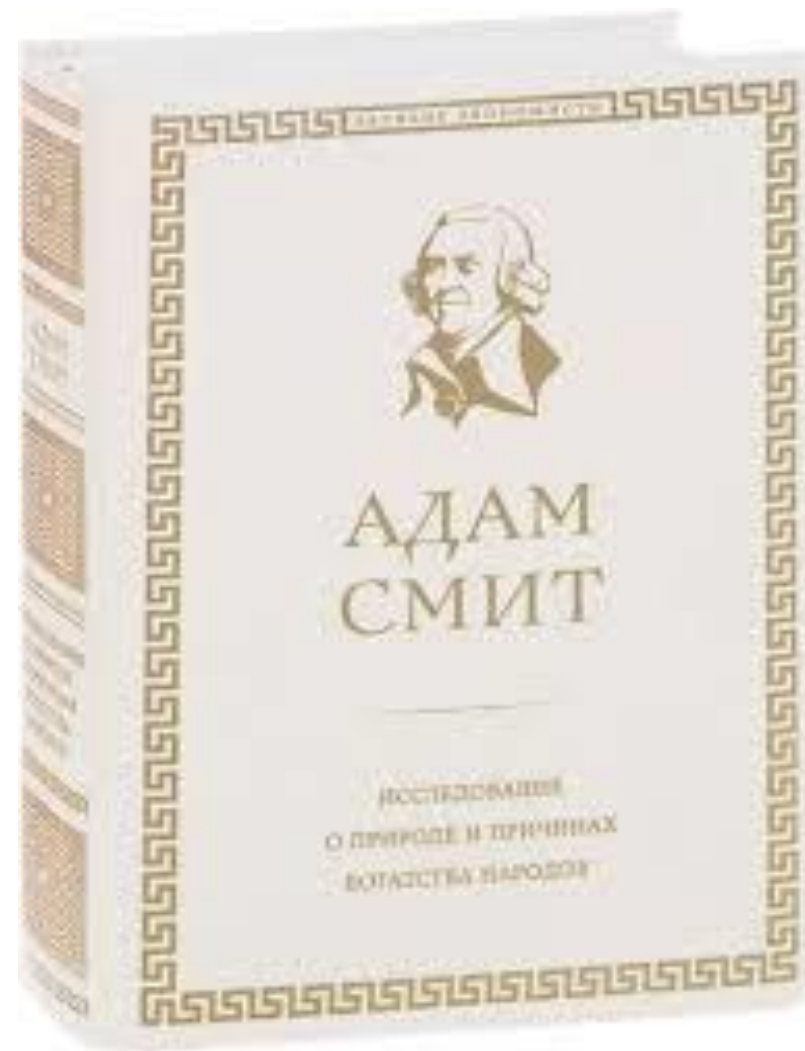
A.SMITNING MUTLAQ USTUNLIKLAR NAZARIYASI

Mutlaq ustunlikka qanday erishiladi?

Siz arzon xom ashyolardan foydalanishingiz mumkin

Ishlab chiqarish minimal ishchilarni ta'minlaydi

Ishchilar uchun past ish haqi

J. HICKS TOMONIDAN TEXNOLOGIYA AJRALISH NAZARIYASI

Texnologik bo'shliq nazariyasiga ko'ra, mamlakatlar o'rtasidagi savdo bir xil ishlab chiqarish omillari bilan ta'minlangan holda ham amalga oshiriladi va savdo qiluvchi mamlakatlardan birida bitta sanoatda sodir bo'lgan texnik o'zgarishlar tufayli yuzaga kelishi mumkin. innovatsiyalar dastlab bir mamlakatda paydo bo'ladi, ikkinchisi ustunlikka ega bo'ladi: yangi texnologiya tovarlarni arzonroq narxda ishlab chiqarish imkonini beradi.

Agar innovatsiya yangi mahsulot ishlab chiqarishdan iborat bo'lsa, u holda innovator mamlakatda tadbirkor ma'lum vaqt davomida "kvazimonopoliya" deb ataladigan holatga ega bo'ladi, boshqacha aytganda, yangi mahsulotni eksport qilish orqali qo'shimcha foyda oladi.

Shunday qilib, yangi optimal strategiya: nisbatan arzonroq narsani emas, balki hali hech kim ishlab chiqara olmaydigan, lekin hamma yoki ko'pchilik uchun zarur bo'lgan narsani ishlab chiqarish. Boshqalar ushbu texnologiyani o'zlashtira olishlari bilanoq - yangi va yana boshqalar uchun mavjud bo'lmagan narsalarni ishlab chiqarish.

